

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A theol. akadémiák és a lelkészi pálya érdekében.” — „Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.” — „A tanító-változás kérdéséhez.” *id. Kiss Lajos.* — „Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasótblák kiküszöböléséhez.” *Láng Lajos.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

A theol. akadémiák és a lelkészi pálya érdekében.

Az aratási vizsgálatok folyamatban vannak, sőt az alkalmak kihasználásában ügyesebb intézetek meg is üresedtek már, miután így van ez rendjén az ezredévi ünneplés idején.

Ha minden főgimnázium anyakönyvébe vagy legalább vizsgálati táblázataiba betekinthetnénk, ma már tudnunk lehetne — úgy körülbelőlegesen! — hogy hány ifju szánta el magát az *érettségi vizsgálat letétele előtt (!)* a lelkészi pályára. Bizonyosan kevés s ez a csekély szám is apadni fog a szűnő alatt, sőt mindjárt az *érettségi vizsgálat szerencsés letétele* után.

A fiaik sorsán aggódó szülők talán magok is, a testvérek, az egész család, a jó barátok és cimborák minden bizonynyal neki esnek a választásában megtevédt ifjunak és ezer csábító érvet vernek fejéhez és szívéhez mindaddig, mígnem belátja és átérzi, hogy a lelkészi pálya sivár, a tehetségeket nem jutalmazza, más pályákhoz képest inséges, megalázó s nem érdemes érte megszerezni egy *érettségi bizonyítványt* sem, annál kevésbbé megküzdeni egy négy éves tanfolyammal s a nyomába leskelődő kápláni évek nyomorúságaival...

Ti régi, nagy papok, a kik méheseitek és muzeumaitok termékenyítő levegőjében a hazai irodalom önfeláldozó művelésében is fenséges példakékká váltatok s apostoli tűzzel jártatok elől a nemzet-építő szent munkában is; ... ti édes bortól részegült „predikátorok”, a kik megmentettétek tudásotokkal s törhetetlen erélyetekkel egy nemzet becsületét, a mikor kolduosan sem akartatok sem németekké, sem pápistákká lenni; ... te virágok költője, ki a lant és biblia — e két szent barát karján boldogan tudtat ringatni magadat: — kinek jutnátok ti eszébe a pályaválasztás nagy tusakodásai között ebben a mostani világban?!... Talán egy-két templomos és biblíás nagymamának, a kiken atlépett már a mesés gyorsasággal futó XIX. század!!

De nem célunk bemerülni a mult idők magasztalásába. Elismerjük, valljuk magunk is, hogy a változott viszonyok között a lelkészi pálya iránt való régi vonzalomnak is változni kellett. Jogosultnak tartjuk, ha a pályaválasztók mindent mérlegre vetnek a

döntő elhatározás előtt s ha most, a kevéssel megelégedni nem tudás korszakában, a megnövekedett s elodázhatatlan igények idejében a nagyobb és fehérebb kenyér után esengenek.

Csak egyet nem tartunk jogosultnak: a gúnyt, a sértő élcelődést, a lelkészi pálya ellen való divatos esüfökdést. Nem, ezt nem igazolja semmi, de semmi s ez ellen egész prot. multunk s egész művelődésünk történelme tiltakozva kiált. Minden eszményiségnek ki kell akkorra pusztulni e világból és az emberi szívből, a mikor egyeseknek, nem ritkán egész csoportoknak a lelkészi pálya ellen való károgása komolyan hitelre talál.

Ma még — hála Istennek — sokan nem bírjuk megbotráncozás nélkül hallani, mikor egyes megkeseredett szívű emberek összemérségeglik a lelkészi pályát az örökös zaklatással járó vasúti vonatvezetőséggel, a pósta-mesterséggel, a kereskedői ügynökösködéssel, az u. n. vigéczkeskedéssel stb. Nem így, jó uraim! Hát az a tudat, hogy valaki szellemi s erkölcsi feje, vezére lehet egy gyülekezetnek s a maga képére idomíthat nemzedékeket: — ez semmi?!... Hát az a függetlenség, a melyet egy kötelességet híven teljesítő lelkész csaknem az egész világgal szemben élvezhet: ez is semmi, ez is csekélység! Hát azok a csendes, napi kötelességektől mentes órák, a melyeket kiki saját nemes kedvtelésére, lelkének művelésére, nevének fényessé tevésére fordíthat: — ez sem fizetés, ez se jutalom, ez is hiábavaló semmiség?!... Jöjjetek ti Benczédi Székely Istvánok, Károli Gáspárok és Bod Péterek és bizonyítsatok és szánakozzatok azokon, a kik csak pénzben és kenyérben találják fel jutalmukat s divatos hősködéssel beestelenkednek a lelkészi pálya kietlensége felett!

Avagy a pénznek csak a sokasága, a kenyérnek csak a temérdeksége számít már ma és nem a tisztessége is?!

Megértünk s tudunk méltányolni sok panaszt, aggodást és zúgolódást, de mégse mindent; nem különösen azokét, a kik — noha magok is. Úrnak fel esküdt szolgálai — égfelé emelt kezekkel s tele torokkal átkozzák a napot, a melyen lelkökben a pályaválasztás gondolata megérlelődött... Pedig — végtelenül sajnós! — ilyenek is akadnak közöttünk... — Uram bocsáss meg nékiek!

Ah, az a Pál, a ki éhen-szomjan, börtönt, hajótörést, vesszőztatást szenvedve is úgy tudott rajongani az Ur dicsőségeért s éjjel nappal dolgozva is olyan lelkesülten tudta az őt csodálóknak odakiáltani: „Jaj volna nékem, ha én az evangéliomot nem hirdethetném!“ ...

De igaz, nem a lelkészi pálya magasztalása s nem is az elkeseredettek keserűbbé tétele a célunk, hanem néminemű újmutatás a múltak tanulságaiban.

Hogy is volt csak?! Más pályák hiányában tódultak feltörekvő ifjaik a theologiai akadémiákra, a melyek még e század közepén innen is tanító- és tanárképezdek vagy képezde-félék is voltak. A ki megunt az iskolai életet s abban a felsőbbektől való függést és vágyott bizonyos önállóság után: ment — legtöbbször — néptanítónak s összes tudásával fényeskedett az ő kicsinyei előtt, megáhitatván azokkal a diákeletet, a felsőbb iskolát, a szellemi munkát. Mások kisegítő tanárokként működtek s mint ilyenek, már az iskola falain belül elkészültek a magasabb hivatásra s hivatásosakká lettek mint tanárok és papok a legelőkelőbb gyülekezetekben is. Ismét másokat az iskolák előljáróságai szemeltek ki magoknak és küldték őket külföldi akadémiákra — a jövő reménységét is hozzáadván útiköltségeikhez.

Legalább is hármassal nagy érdek, hármassal jó remény húzta-vonta a gimnáziumot végzett ifjakat a theol. akadémiákba.

Aztán egyszer csak beleszól az oktatás ügyébe az erősödő állam; az alkotmányosság és a nemzeti vagyonsodás megnyitja az új nemzedékek előtt az új pályák végtelen sorát s eleintén nehezen ugyan, de később egyre könnyebben és számosabban elszállingóznak a régi kedvelt oltár köréből s a theol. akadémiákon íjesztővé lett az — üresség.

Es mi mit tettünk — e jelek láttára?!

A helyett, hogy az okozatnak minden okát jól megfontoltuk volna s pótolni próbáltuk volna a magát lejárni készülő pálya vonzó tulajdonságait, — vártunk és hitgettük magunkat, no meg aztán elkezdtünk jajveszékelné, s elkezdtek itt-ott a más theologiai akadémiák ellen is csúfondároskodni, hogy bűnbakot mutathassanak a világnak!...

Mennyivel jobban cselekszünk vala, ha p. o. felvetjük magunknak a kérdést, felvetik, t. i. a theol. akadémiák fentartó-testületei: Ugyan mivel is lehetne a gimnázium jobb növendékeit ráédesgetni a theologiai pályára?!... E kérdéssel kapcsolatban okvetlenül eszébe jutott volna valakinek, hogy hajdanában, s nem is olyan régen, voltak nekünk, tiszáninnenieknek (voltak másoknak is), u. n. *academica promotioink*, a főiskolánk szeniorát pedig törvényileg köteleztük a külföldi akadémiák felkeresésére.

S ha már ez eszébe jut valakinek, tüstént nyomába lép a másik kérdés: Dehát mi is pótolja ma a theol. ifjaknak az *academica promotio*-féle — bizony nem közönséges és nem is egyoldalú — jótéteményt? Hát bizony semmi! Pedig hány ifjura nézve tette ez elviselhetővé a kápláni évek soványságát, sőt hányak vetett puha ágyat egész földi életére?! Aztán mennyire hozzájárult ez az u. n. papi-színvonal emeléséhez is; mert hát ezek az akadémikus rektorok is — épen mint szenioraink — külföldön tartoztak ismereteiket öregbiteni, a honnan némelyek közülök egy egész életre szóló szellemi kincstárat hoztak haza — múzeumaik számára, a magok tisztességére.

Nagyon biztosnak érezhettük a theol. akadémiák sorsát, hogy ennek a fontos tényezőnek pótlása

eszünkbe sem jutott, De — a mi még inkább ellenünk bizonyít — nem igen törekedtünk arra sem, hogy szeniorainkat az elődeiket szabályozó törvény alá fogjuk. Eveken át nem járnak már külföldre s bizony nem teszünk úgy velök, mint e század elején tett a kerület B... petrahói lelkészszel, volt szeniorral, a kitől, — miután külföldre nem ment — a karácsonyi pátenzdij felét visszakövetelte.

Gondoljuk el, hogy egy mai, jóra való gimnaziumi ifjú a theologiai pályán nem csak a négy éves tanulmányot s utána nem csak a káplánságot látja maga előtt, hanem kedvező alkalmakat is a magasabb önképzésre, a külföldi akadémiákra való kimenetelre: — lehetetlen, hogy a lelkészi pályának eleje festett sötét képétől olyan hamar vissza borzadjon, mint — mostanában.

Mikor már proximus ardet... legalább akkor — emlékezzünk a régiekről s pótoljuk, a mi még pótolható. A fizetési minimum megállapításán felülvanak — szerintünk — azok az eszközök, a melyekkel a theologiai pálya a legjobbakra nézve még ma is vonzalmassá tehető. Ha képesek leszünk az elvesztett jótéteményeket pótolni; ha élővé teszszük azt a tudatot, hogy a theologus ifjura a gimnáziumi vallásstanárság, katekhetaság s theologiai tanárság arany almája is rámosolyoghat az egyre tisztességesebben javadalmozott lelkészszel mellett: akkor a rémlátások mihamar eltűnnek, a divatos iszony megszűnik s a theologiai akadémiák nem szűkölködnek tanítványok nélkül s maga a legszorosabb értelemben vett lelkészi pálya is visszanyeri régi helyét az elmékben és szívekben egyaránt.

S nagyon kíváncsi, hogy így legyen; hogy a panaszok, rágalmak, zúgolódások elébb elnémuljanak, mint sem leszólnak némelyek a lelkészi pályáról minden tisztességet.

Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.*

E közleményben szereplő helyeket és egyéneket nem nevezem meg, sőt nevemet sem írom e cikk alá; egyfelől azért, hogy legtávolabbról is dicsekvőnek ne láttassam; másfelől pedig azért, hogy egy elhunyt tisztársunknak emlékét, ki az előadandó egyik ügyben valósággal hihetetlen eljárást követett, kegyetlenül ne érintsem. Az előadandó két eset azonban oly ritka és oly különös, hogy véteknek tartanám szélesebb körrel meg nem ösmertetni.

I.

A múlt szeptember hó közepén egy első férjétől elvált, római katolikusból reformátussá lett úrnő jött hozzám azon jelentéssel, hogy egy közeli városban lakó r. kath. vallású honvéd tiszttel akar házasságra lépni; különösen hangsúlyozván, hogy az esküvőnek még e hónap végéig, azaz a polgári házasság életbeléptéig meg kell történnie, mert az ő vakbuzgó r. kath. vallású édes anyja, ki már leánya áttéréséért is igen bosszus, abba semmiképen bele nem egyezik, hogy leánya, épen az első közt, polgárilag is megkösse második házasságát.

A mennyasszonyra nézve könnyű dolgom volt, mert részére bármely percben kieszközölhettem a polgármestertől a dispencziót; a vőlegény részére pedig utasításul adtam, hogy két tanuval együtt menjen el illetékes plebánosához, szólítsa azt fel a hirdetés megtételére, a mit

* Lehetetlen volt korábban közölnünk.

azonban a plebános bizonyosan meg fog tagadni s ezen tagadó nyilatkozatról állítson ki a két tanú egy bizonyítványt, mely a hirdetést a vőlegény részéről pótolni fogja.

Pár nap múlva, szeptember 20-án jelenti nálam a menyasszony, hogy őket a r. kath. plebános hirdetés végett felvette; egyszer, szeptember 22-én hirdetni is fogja őket, a 2-ik és 3-ik hirdetés alóli felmentvényért pedig folyamodott az érseki hatósághoz.

Vegyes párnál, kiknek egyike ezen felül törvényesen elvált, valósággal hihetetlennek tartottam volna ez eljárást, ha mindezt az illető r. kath. plebános írásban ki nem adja, mely irat előttem felmutattatott s mai nap is birtokomban van.

Nem gondolhattam egyebet, mint azt, hogy az illető plebános szándékosan húzza-halasztja az ügyet, és pedig oly célból, hogy a jegyeseket azon szándékukban, hogy október 1. előtt egybekelhesse, rossz szándékulag megakadályozza; mert azt lehetetlennek tartottam, hogy ily esetben az érseki hatóság dispensatiót adjon.

Ilyen gondolatok közt elhatároztam, hogy a kérdéses párt, akár kap a vőlegény felmentvényt, akár nem, kívánságuk szerint, saját felelősségemre, október 1-je előtt egybeadom.

Az ügy azonban váratlan fordulatot vett. Szeptember 26-án a vőlegény megjelenvén nálam, felmutatta az ily esetekben szokásos, két tanú által aláírt bizonyítványt, egyúttal azt is mondta, hogy a plebánus az érseki hatóságtól eljárásért igen kemény dorgatariumot, s a dispensációért benyújtott folyamodványra tagadó választ kapott.

Ekép teljesen rendben lévén az ügy, a jegyespárt szeptember utolsó napjainak egyikén, tehát „kapuzárás előtt” nyugodtan egybeadtam.

Csak azt nem tudom mai napig sem, mi vezethette az illető plebánost a nálók szokatlan és hallatlan eljárásra!

II.

A múlt év decemberében egy súlyosan beteg református férfőhöz vitte el s. lelkészem az úrvacsoráját, kit pár nap múlva el is temetett. G. katolikus feleség, két leány és egy fiúgyermek gyászolta a korán elhunyt férjét és atyát. Pár nappal ezelőtt megkapom a polgármesteri hivataltól a szokott megkeresést, hogy a három kiskorú keresztlevét hivatalból állítsam ki. A két leányt nem is kerestem; a fiút igen, de ezt sem találtam. Tehát egy elkeresztelési eset adta elő magát. Azt írtam tehát a megkeresés hátlapjára. „Az anya g. katolikus, a két leány tehát ott lesz található; sőt a fiú is ott lett törvényellenesen kereszttelve.” A polgármesteri hivatal aztán stante pede átküldte ugyanezt a megkeresést, az én megjegyzésemmel együtt, a g. katolikus plebánoshoz.

Őszintén megvallom, hogy nekem egyáltalában nem volt szándékom egy 12 évvel ezelőtt, nem is az én lelkészkedésem alatt elkeresztelt s kezdettől fogva g. katolikusnak nevelt fiút egyházam részére visszareklamálni, mert az ilyenekben sem áldás, sem köszönet nincs; ennélfogva a városi megkeresés hátlapjára sem oly céltartal írtam a fentebb idézett megjegyzést, hogy az a humanus és concilians modoráért általánosan s így általam is tisztelt g. kath. kanonok-plebánossal közöltessék. Ki írhatja le azonban meglepetésemet, midőn ugyanaz nap este, melynek reggelén én a városhoz a megkeresést visszaküldtem, a g. kath. plebánustól a következő levelet kapom:

„Az itteni polgármesteri hivatalnak f. hó 7-én 4527 sz. a kelt átiratára a ftű lelkész hivatal által tett azon megjegyzésre, hogy K. Lajos ev. ref. vallású esztergá-

lyosnak Lajos nevű fia általam törvényellenesen keresztteltetett meg, van szerencsém tisztelettel kijelenteni, miszerint ha minden lelkész úgy tisztelné a felekezetek jogait, mint én, akkor vajmi kevés elkeresztelési eset fordulna elő. A kérdéses eset azonban kivételesen így történt: Néhai K. Lajosnak hasonnevű fia születvén, az apa azon határozott kívánsággal jött hozzám, hogy miután ő mindig nem a saját, de g. kath. nejének istenitisztetére jár és nejével kölcsönös megegyezés folytán kétféle vallású gyermeket nevelni nem fog, ez okból kereszttelném meg az ő fiát is. Én azonban, hivatkozva az erre vonatkozó törvényre, abbéli kérésével elutasítottam őt; de még az nap megjelenvén nálam M. E. szülész, tudatta velem, a Ftű ev. ref. lelkész úrnak az apa kívánságára vonatkozó beleegyezését; azonban erre is adott tagadó válaszom után, néhai N. N. lelkész úr személyesen jelent meg nálam, arra kérve engem, hogy miután K. Lajos határozottan kijelentette előtte, miszerint ha Lajos gyermekét a gör. kath. egyházban nem engedí megkereszteltetni, ő legott a g. kath. vallásra áttér: csak kereszttelném meg a fiút, annyival is inkább, mert nevezett lelkész úrnak állítása szerint különös oka volt, hogy K. Lajos áttérési szándékát ne érvényesítse. Én azonban nevezett lelkész urat jogainak megőrzésére ismételtlen figyelmeztetve, kijelentettem, hogy kívánságának nem tehetek eleget, miután halandók lévén, emiatt utódaink közt összeütközés támadhatna, a minthogy az jelenleg meg is történt. És K. Lajosné, valamint M. E. szülész tanúsága szerint, a lelkész úr ismételt kérésének engedve, a gyermeket megkereszteltem és az anyakönyvbe azon megjegyzéssel vezettem be, hogy az *az ev. ref. lelkész megkeresésére és az apa kívánságára itten keresztteltetett.*

Ezeket előre bocsátva, van szerencsém K. Lajos keresztlevét teljes készséggel és ezúttal oly megjegyzéssel áttenni a Ftű. lelkész hivatalnak, hogy miután nevezett gyermek az itteni anyakönyvből töröltetett, annak bekívánt keresztségi bizonyítványát saját anyakönyvből kiállítani és azt az itteni polgármesteri hivatalnak mielőbb áttenni szíveskednék. Kiváló tisztelettel maradok stb. N. N. c. kanonok, g. kath. lelkész.

Rendkívül meglepett e levél. Az élő lelkész állítását kétségbe vonni nem szabad, a néhai elődömről állított dolgokat elhinni nem lehet. Periculum est credere et non credere. De eltekintve ettől, annyi tény, hogy a 12 évvel ezelőtt elkeresztelt gyermek anyakönyvi kivonata hozzám áttétetett, a g. kath. anyakönyvből pedig a bejegyzés töröltetett.

Az illető g. kath. plebános úrnak, értesítvén őt levélnek és a kivonatnak kézbeviteléről, azt válaszoltam, hogy ha ez ügy miatt kellemetlensége történt, azt nem szándékosan okoztam; különben elő sem fordulhatott volna a kellemetlenség, ha azt, *mit most előismerésre méltó módon megtenni szíveskedett, még 1884-ben, a gyermek megkeresztelése után teszi meg.*

ISKOLAI ÜGY.

A tanító-változás kérdéséhez.

A „Sárospataki Lapok” 22-ik száma közöl egy bizottsági javaslatot „szabályrendelet a tanítók változásáról” cím alatt.

Ezen javaslatnak 2-ik §-a így szól: „a magát változásba tevő tanító köteles lemondását *augusztus* hóban saját egyháza presbiteriumának bejelenteni.” stb.

Nem tudom, hogy a főtiszt. egyházkerület elfogad

ta-e ezen javaslatot?* de ha úgy volna is, mégis lehetetlen ki nem nyilatkoztatnom, hogy én azon §-ban igen lényeges hibát találok és pedig abban, hogy a t. tanító uraknak megengedtetik, hogy augusztus hónapban is lemondhassanak.

Hát hiszen a t. tanító urakra és azon egyházakra, a melyek tanítót nyerni óhajtanak, nagyon kedvező intézkedés ez, de azon egyházakra, a melyekben ily késő időben történik a lemondás, nagyon is hátrányos, sőt káros intézkedés.

Hogy ez így van, elmondom, mi történt ezelőtt 3 évvel az abaujvári egyházzal.

Az egyház akkori tanítója pályázott Bercelre, meg is választották júniusban — s bizonyos családi kérdés megoldása után — meghívást nyert júliusban, a melyet a tanító úr bejelentett a presbitériumnak, de a presbitérium, ragaszkodva azon régibb szokáshoz, hogy tavasz a változás ideje, nem fogadta el a lemondást; az úgy az őszi egyházkerületi gyűlésre került s ott kimondatott, hogy a tanító úr elmehet; — az abaujvári egyház tanító nélkül maradt.

Ezen szomorú helyzetben a presbitérium a sárospataki képezdébe küldötte be 450 frtos tanítói díjlevelét, de nem volt a ki elfogadja, mert a végzett ifjak már az előtt jó állomásokra mentek.

Ekkor a presbitérium pályázatot hirdetett 180 frt és 2 öl fa fizetésre, ha következő év április 1-ig valami kisegítő-tanítót kaphatna! Csak ápriliséig, mert reménye volt a presbitériumnak, hogy a még akkor elég jó hírű abaujvári tanítói állás kitűnő tanítót nyerhet.

De több volt a reménységnél!

Ugyanis egy Abaujból Zemplénbe átköltözött tanító úr levélben felkérte a lelkészt, hogy eszközölje ki az ő meghívását. Ámde nagy volt az akadály, mert a presbitérium felakadt a távolság miatti szállítás nehézsége felett, a melyet midőn végre is sikerült a lelkésznek leküzdenie, akkor a kérelmező tanító úr tudatta — pár héttel a tavaszi gyűlés előtt — hogy egyháza nagyban megjavítván fizetését, ott marad, s így az abaujvári egyház hoppon maradt, mert már nem volt ideje, hogy a megyei tanító urak közül hív hasson, a kisegítő-tanítót pedig — a ki a hirdetett pályázat után a sárospataki képezde II-ik osztályából kijött — nem találta méltónak a szolgálatra; az egyház tehát ekképen kijátszatva — habár későn is — pályázatot hirdetett, kikötvén, hogy az állomás már májusban elfoglalandó. A több pályázó közül megválasztott egy biharmegyei tanító, és elszállított 48 frt 11 kr. költséggel, a kitől aztán csak nagy ügygyel-bajjal szabadult meg az egyház a múlt év tavaszán.

Van még egy dolog, a mit szintén fel kell említenem.

Mikor az időleges kisegítő-tanító eltávozott s bizonytalan lévén, hogy jön-e és mikor rendes tanító — hogy az a három alsóbb osztály, melyet a tanító vezet, ne maradjon felügyelet nélkül, vagy legalább ne felejtse el a mit eddigelé tanult — az akkori káplán, a ki a három felső osztályt 100 frtért tanította, felkérte, hogy vegye gondoskodása alá a három alsó osztályt is. Felvállalta előleges egyezkedés nélkül. Midőn később tisztázni kellett a dolgot, a presbitérium úgy vélekedett, hogy a mennyi esik egy hónapra a 100 frt tandíjból a káplán által vezetett növendékekért, ugyanannyit érdemel az árva-osztályok vezetéséért is. Azonban a káplán úr — nem véve figyelembe a szorongatott egyház helyzetét — jónak látta egész díjat követelni, s egyházmegyei küldöttség közbe-

jöttével fizetett az egyház 57, mond ötvenhét frtot két hónapra!

Ily sok anyagi veszteség és szellemi hátrány következett be a tanító urak késői lemondása és szöszegése miatt. Én tehát azon véleményben vagyok, hogy ha valamelyik tanító változásba akarja magát tenni, már június hónapban köteleztessék a lemondásra, hogy a felmondott egyháznak is legyen ideje maga-magáról gondoskodni.

Hiszen a múlt időkben is szabályozva volt a lemondás, t. i. az egyházlátogatás színe előtt kellett az illető tanítónak nyilatkozni és a következő tavaszi gyűlésig gondoskodott aztán az egyház új tanítóról.

Hiszen nem volna baj az az augusztusban való lemondás, ha a képezdek tömve volnának végzett ifjakkal; de mikor tudva van, hogy a IV-ik osztály, mely képesítést nyer, már előre le van foglalva és pedig jó állomásokra: hol kapjon akkor az a szegény egyház tanítót, a mely nem tud díjlevelileg többet felmutatni 400 frtnál?

Tisztelettel felkérem a nt. szerkesztő urat, méltóztassék fentebb elsorolt nézetemnek helyet engedni becses lapjában — avagy a kényesebb mozzanatokat kiemelve, kimutatni az augusztusi lemondás káros voltát s kimondani annak célszerűségét, hogy a lemondás már június hónapban megtörténjék.**

id. Kiss Lajos.

Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasótáblák kiküszöböléséhez.

Gérecz Károly kartársamnak e lapok hasábjain a fali olvasótáblákra tett indítványához a következőkben van szerencsém igen röviden nézetemnek kifejezést adni:

A fali olvasótáblák teljes mellőzését nem látom célirányosnak, a mennyiben ezek a betűk nagyobb alakban lévén adva, a növendékek által könnyebben elsajátíthatók, illetőleg megkülönböztethetők s mint eddig úgy ezután is jó segédeszköz lesz az írva-olvasás bevezetésénél; de csakis ennél s így felesleges az összes anyag tárgyalása, már csak azért is, mert ennek megmagyarázható alapja nincsen.

Ezeknél fogva, két olvasótábla előállítását vélem szükségesnek, a mely két falitáblán a kis betűkből (a nyomtatottak bővebb arányban) csak annyi tárgyaltsék, a mennyi ezeken elfér.

Ezzel a cél teljesen el lesz érve s erre szükség is van, mert ha a tanító a nagy táblán le is rajzolhatja a nyomtatott betűket, nem lesz oly precíz, a mi elvégre némi időt is igényel, az idő pedig, a mint tudva vagyunk, drága, különösen egy osztatlan hat osztályu népiskolában.

Természetesen az így előállítandó olvasótáblák beszerzése kötelező lenne minden iskola-fenntartó hatóságunkra nézve, mi által az »Irodalmi kör« a felesleges kiadástól megkíméltetnék.

Ez indítványomnak bővebb indoklását ez időszerint feleslegesnek tartom, feleslegesnek pedig azért, mert azon meggyőződésben vagyok, miszerint kartársaim közül azok, akik fali olvasótáblát használnak, gyakorlatilag ismerik ennek ily mérvű hasznosságát.

Láng Lajos,
ref. tanító.

* Nem fogadta, hanem az egyházmegyékhöz tette le véleményezését végett.

Szerk.

** A lapunk 22 számában olvasható bizottsági munkálatokat vitatásra tűztük ki, hogy a kerületi gyűlés annál könnyebben határozhasson.

Szerk.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Tizedik közlemény).

A Jabróczky megjegyzéseit kikérte a ref. egyház a bizottságtól, hogy megadhassa rá az érdemleges választ. Megmaradnak azon nézetök mellett, hogy a várbeli templomot Perényi Péter kezdte építeni s a fia Gábor végezte be. Ennek bizonyítására idézik a Lampe adatait. Allítják ismét, hogy az ő egyházi és parochialis javaik elfoglaltattak, miről a megyei levéltárban levő számos jegyzőkönyvek tanúskodnak. A templomért II. Rákóczy Ferencz által kárpótlásul ígért 900 frtról szóló biztosító iratot a város levéltárából hiteles másolatban felmutatják. Egyébiránt ők, mint írják, nem azért hozták fel a templom és parochialis jövedelmek elfoglalását, a 900 forint visszatartását, mintha ők ezeket visszakövetelnék. Ők nem akarnak történeti, jogi vitákba elegyedni s összetört síremlékekre hivatkozni. A kérdés jelenleg csak a körül forog, van-e nekik szükségök új és nagyobb templomra és toronyra? Minthogy a bizottság igazolja, hogy a jelenlegi templom nemesak hogy használhatatlan, de szűk is: nyugodtan ajánlják ügyöket ő felségének atyai pártfogásába.

A bizottság, eljárása eredményéről október 5-én számolt be a megyének, honnan a vizsgálati jegyzőkönyv, mellékleteivel együtt, december 1-én terjesztett fel a Helytartó-tanácsához. Innen csak 1773. november 2-án jött le a válasz, melyben meg van ugyan engedve a ref. egyháznak a templom javítása és a nép megterhelése nélkül annak a hívek számához mért nagybírtása, de az építési anyag nincs említve, aztán torony helyett csak tornyocskáról és egyetlenegy harangról van szó. E válaszban egyszerűen arra is utasítatik a megye, hogy kath. egyházi személy jelentésében a főiskolába vizsgáló-bizottságot küldjön s annak állapotáról, osztályainak számáról, alapításáról, a tanárok számáról, fizetéséről s ennek alapjáról mentől hamarabb, részletes jelentést terjesztszen fel. Okot adott erre az 1770 december 1-ről felterjesztett vizsgálati jegyzőkönyv, melynek mellékletében, mint láttuk, egyrészt Jabróczky Pál jézsuita, a három évvel azelőtt emelt iskolai tornyos épületre hivatkozik, másrészt pedig az egyház a tanulók nagy számával (1343) indokolja a templom nagybírtásának szükségét. Mindez, mint a hogy Jabróczky is akarta, szemet szűrt a Helytartó-tanácsnál, mely a kormánypolitika célzatai szerint folyvást arra törekedett, hogy a protestáns iskolák fejlődését meggátolja s ha csak lehet, a sárospatakit is pusztán grammatikai osztályokra szorítsa.

Mielőtt e tárgyban a bizottság kiküldetett volna, mind az egyház, mind az iskola folyamodást intéztek a királyhoz, melyben a Helytartó-tanács fentebbi rendeletének rájuk nézve sérelmes intézkedéseivel szembe, királyi kegyelemért esedeznek. Az egyház előljárói panaszkodnak, hogy noha ők kőtemplom építésére kértek engedélyt, az anyagról még sincs említés téve a november 2-iki rendeletben. Előadják, hogy nekik könnyebb kőből, mint fából építeni, mert a követ ingyen kapják, a fa pedig drága, amellet, hogy erdőpusztítással jár, aztán meg a faépítményt minden 10—15 évben javítani kell. Méltatlankodva hozzák fel, hogy torony helyett csak tornyocska van engedélyezve, a mi az egyik harangjokat sem bírja meg.

Nem hiszik, hogy ez az intézkedés, mely eddigi vallás-gyakorlatukat még jobban megszorítja, magától ő felségétől származik.

Az iskola előljárói nagy megütközéssel és elkeseredve panaszolják, hogy 15 év óta már hatodíkszor rendelnek nyomozást az iskola ellen. Nyíltan megvallják, hogy az oly gyakran ismétlődő vizsgálatoknak nem látják a célját, mert a kívánt kérdésekre már többször megfeleltek. Nem ismernek, mint mondják, oly törvényt, vagy kir. rendeletet, mely az iskolák és tanítók számát vagy a szükséges iskolai építkezéseket kir. kegyelemtől teszi függővé, mert az 1745-iki rendelet a templomokra vonatkozik. Ha építettek is valamit, arra a több helyen bezárt iskolák miatt ide tóduló felesszámú ifjúság által voltak kényszerítve. Kérik azért ő felségét, kimélje meg őket a vizsgáló-bizottság zaklatásaitól vagy legalább engedje el a kath. egyházi személy jelenlétét, mint ez már velök szemben 1765-ben is elengedtetett.

E két rendbeli folyamodásra 1774 február 21-én érkezett a Helytartó-tanács rendelete, mely az egyház kérelmére nézve, a király nevében vizsgálatot kíván az iránt: miért akarnak kőtemplomot építeni s van-e annyi pénze adakozásból, hogy a nép megterhelése nélkül, mint kikötöttet, kőtemplomot építhesen. Az iskola kérelmének csak annyiban ad helyet, hogy az elmaradhatatlan vizsgálatról kath. egyházi személy jelenlétét, még táblabírói minőségben sem kívánja.

E két irányú rendelet végrehajtása végett 1774 május 2-án, újra egy megyei bizottság jött Sárospatakra, mely Szirmay Antal alispán elnöklete alatt három táblabíróból, a szolgabíróból és esküdtből állott. E bizottság az általa felvett jegyzőkönyv szerint, a rendeletben feltett kérdő pontok szerint, feleletre vonta mind az egyház, mind az iskola előljáróit, mire az egyház előljárói élő szóval, az iskolai előljárók írásban adták elő feleletöket. Az egyház előljárói a templom méreteinek meghatározását feleslegesnek tartják addig, míg ő felsége a szilárd anyagból való építkezést meg nem engedi. Tornyocska helyett tornyot azért kívánnak, mert valami kis toronyban nemesak hogy mind a két harangjuk, de még a nagyobbik sem fér el, mely 30 mazsás. A kőből való építés szükségét azzal igazolják, hogy itt könnyebb és olcsóbb kőből, mint fából építeni, mert a bányászok ingyen adják a követ, mit a jelenlevő uradalmi jószágigazgató és a bányászceh mestere Láczy Szabó Pál is bizonyítanak. Meszet a szomszéd Ladmoczról szerezhetnek. Fedélhez való fát a földes úr Trautsohn herceg ajándékozik, melynek hitelül melléklik a herceghez írt folyamodásukat, az arra március 4-én feljegyzett kegyes válaszzsal együtt. Az ablak és ajtófelekhez való faragott követ Láczy Szabó Pál önként felajánlotta. A tetőre való zsindelyt Kazinczy András szolgáltat ingyen. Az építés költségeire már eddig is 4419 frt 07½ krt és 31 hordó 1773-ik évi termésű bort mutatnak ki s ezenkívül még, mint mondják, számos jöltevők vannak, kik a még hiányzó összeget önként felajánlották és így az adózó népet terhelni egyáltalában nem akarják.

Az iskolai előljárók a következő kérdő pontokra feleltek: milyen az iskola állapota? hány osztálya van? mikor alapított? miféle alapon és jögon áll fenn? kik és hányan vannak a tanárok? miféle fizetésök van és miféle alapból? Az iskola belső állapotjára nézve megjegyzik, hogy alsóbb és felsőbb iskoláik vannak, hol a theologiai és bölcészeti tudományok is taníthatnak. Az alsóbb osztályokban a toátusok, mint köztanítók, a felsőbbekben rendes tanárok taní-

tanak. Az egész iskolában 11 osztály van: 7 alól, 4 felül. A felső tanfolyam I-ső évében tantárgyak: geographia, egyetemes történet, természeti és nemzetközi jog; a másodikban: mennyiségtan és természet-tan; a harmadikban: metaphysica, bölcsészeti erkölcs-tan és görög nyelv; a negyedikben theologiai tudománnyok és héber nyelv. A külső állapotra nézve elmondják, hogy az alsó hét osztály mindegyikének külön tanterme van, de mind szűk és rossz. A felső osztályoknak csak egy hallgató terme van. A tanulók benn laknak, de nem férnek mind el; most kezd gróf Beleznay Miklós egy új épületet állítani. Tanári lak van négy, egy az iskolában, három künn a város-son. Az iskola alapítását hibásan 1524-re teszik, régisé-gének bizonyosságául felhoznak egy néhány kitűnő tanárt a XVI. és XVII. századból. Iskolaállítási jogu-kat országos törvényekre és kir. rendeletekre alapít-ják; e végből idézik az 1647-ik XI., az 1681. XXVI. t.-c.-et, továbbá az 1714 augusztus 1-ről, 1734 ápril 6-áról és az 1766 március 11-ről kiadott kir. rende-leteket. Elszámolják névszerint a tanárokat és köz-tanítókat, hogy azoknak 300 frt, ezeknek 30 frt évi fizetésök van, mihez még a szülék önkéntes adomá-nyai járulnak. Mindezen fizetések a jóltevők évenkénti kegyes adományaiból, a tokaji, erdőbényei, sárospataki és sátoralja-ujhelyi szőlő jövedelmeiből és mintegy 12,000 frt tőkepénzök kamataiból telnek ki.

A május 2-iki bizottság eljárásának eredményét még azon hónap 8-án terjesztette elő a megyén, honnan az azonnal felsőbb helyre küldetett; de a Helytartó-tanács, mintha meg se kapta volna a felterjesztést, nem vévén tudomásul a megye jelentését, 1774 okt. 6-án kelt rendeletében meghagyja a megyének, hogy a mennyiben az 1773 nov. 2-iki és az 1774 február 21-iki rendeletekre még nem érkezett hozzá válasz és időközben ismét nagyobb iskolai épületek emelé-séről vett hírt: bizottságot küldjön Sárospatakra és sürgősen számoljon be azzal, hogy mi célból és kinek az engedelmeiből építtettek azok. E tárgyban 1775 január 23-án jelent meg Sárospatakon a vizsgáló-bizottság, mely előterjesztését március 8-án olvasta fel a megyén. A bizottság ezen előterjesztésében hivatkozva az 1774 május 2-án felvett jegyzőkönyvre és mellékleteire, előadja, hogy az ott említett, Beleznay tábornok költségén és célzatai szerint épített helyiség, most is abban az állapotban van, mint akkor; fel van építve egészen, tető alatt áll, de még nincs be-vakolva. Leírja, hogy az udvar északi oldalán nyugot felé fekszik, 24 öl hosszú, alól fölül 6—6 szobával. Azon a helyen áll, a hol azelőtt az iskola sütőhelye volt. E helyett az iskola a maga költségén egy más sütőhelyet épített, mely a déli oldalon nyugot felé van, szintén abban az állapotban, mint akkor.

Ezen felterjesztésre 1775 július 19-iki kelettel érkezett a megyére az érdemleges válasz, mely az 1774-iki vizsgálatból kifolyólag is intézkedik. A Hely-tartó-tanács tudatja a megyével, hogy a sárospataki iskolában eddig végbement újításokat és építkezéseket különös kegyelméből elnézi a király azon hatá-rozott kikötés mellett, hogy jövődőre sem az osztá-lyok és tanárok számát szaporítani, sem újabb épü-leteket emelni, kir. engedelem nélkül ne merészljenek. Továbbá meghagyja a megyének, hogy az iskolát dorgálja meg azért, hogy az iskolai épületre tornyot mert állítani, a Beleznay-épületre nézve pedig vonja felelősségre a tábornokot, hogy mi célra és kinek en-gedelmeiből csináltatta azt? Az egyházat kegyelmébe veszi a király és megengedi, hogy szilárd anyagból

építhesse templomát, de azon megszorítással, hogy sem a torony, sem a templom nagyobb és magasabb ne legyen az 1773. nov. 2-iki rendeletben engedélye-zett méreteknél, minden fény és pompa kifejtése nél-kül. Mindezeknek végrehajtásával és ellenőrzésével a megyét felelősség terhe alatt bízta meg.

A Helytartó-tanács ezen intézkedése szerint Po-toetzky Imre szolgabíró bízta meg a megye, hogy a kir. parancsolatot közölje az iskola előjáróival, ki ugyanazon év okt. 12-én Sárospatakra jöven, tudtára adta az igazgatóságnak, hogy a tanárok és osztályok számának szaporítását s új épületek emelését jöven-dőre, kir. engedelem nélkül meg ne kísértsék; a Be-leznay-féle helyiség építését betiltotta mindaddig, míg a megkezdett vizsgálat be nem fejeztetik, a mi csak 1777 ápril 15-én ért véget, midőn Zemplénmegye Pest-Pilis és Solt megye közbejöttével a Beleznay-tervét, az alapító folyamodásával együtt felterjesztette. Végre a toronyért, mely a túlbuzgó ember felfogása szerint lerontást érdemelne, megdorgálta az igazgatót.

Nem sokára ezután decz. 12-én az egyháznak is meghozta az engedélyt az alispán, a szolgabíró és esküdt kíséretében. E bizottság, hogy felsőbb parancs értelmében a templom és torony nagysága és magas-sága a kiszabott méreteket meg ne haladja, az egy-ház által még 1770-ben felvett népszerűirési adatok szerint mérnökkel számíttatta ki a templom terjedel-mét. Minthogy akkor a gyülekezet lélekszáma 1431-re, a tanulóké pedig 1342-re volt téve: e szerint egy □ öltre 9 személyt számítva 2773 ember számára 346 1/2 □ ölnyi területet engedélyezett. Ezenkívül kiszabta, hogy a templom hosszában a székek közt egy ölnyi szélességű, a fal mellett mind a két oldalon félölnyi szélességű, a szószek előtt pedig öt □ ölnyi tér ma-radjon. A torony középteménének magasságát a tető felett 2 ölnyre határozták. Mind a két bizottság eljá-rásáról 1775 dec. 13-án tett felterjesztést a megye a Helytartó-tanácsnak.

E bizottsági utasítás folytán, mely az 1775. jun. 19-iki rendelet célzatainak teljesen megfelelt, feljo-gositva érezték magukat az egyház előjárói templo-muknak a kiszabott méretek szerinti felépítésére. Mintegy hat évi kicsinyeskedő bosszantás és zaklatás után 1776 tavaszán hozzá fogott az építéshez, mely március 27-től kezdve, midőn az alapkövet letették 5 egész esztendeig tartott. Hátráltatta a munkát egye-bek mellett az is, hogy a már jókora magasságig emelt torony azon kőmíves mester gondatlansága folytán, kivel először szerződtek, leomlott. Az építés egész ideje alatt. minthogy az új templomnak az 1726-ban csinált fatemplomnak a helyén kellett fel-épülnie, a Héczére jártak istenitiszeletre egy cssrbe, melyet e célra ideiglenesen rendeztek be.

(Vége. köv.)

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* A dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főisko-lájának története 1531—1895. Irta Kis Ernő főgimn. igazgató. Pápa 1896. Ára 1 frt. 350 8-adrét lap. A millennium alkalmából a protestáns felsőbb és közép-iskolák kormányzó, illetőleg fenntartó hatóságai lehe-tőleg igyekeztek a felügyeletök alatt álló tanintézetek történetét elkészíttetni s ezzel nemcsak hazai közok-tatás ügyünk történetéhez szolgáltatnak bőven igen fontos adatokat, hanem a múlt eseményeinek felele-venítése által a protestáns hitbuzgóság és áldozat-

készség erősödésére is hatást gyakoroltak. A millenium alkalmából megjelent protestans iskolák története között úgy terjedelmét, mint kidolgozását tekintve, a legjobbak közé tartozik mindenesetre a pápai főiskoláé, melyet a dunántúli egyházkerület megbízásából *Kis Ernő*, gimn. igazgató készített. A mű 21 fejezetben 332. lapon foglalja a tanintézet tulajdonképeni történetével s egy függelékben, 10 lapon közli a tanárok rövid életrajzi adatait. Szerzője három korszakot vesz fel a főiskola történetében. Az első korszak 1531-től, mint az iskola keletkezésétől 1660-ig terjed s azt az időt foglalja magában, a mely alatt Pápa város földes urai s velök a város s annak hatóságai a ref. egyházhoz tartoztak. A második korszak az ellenreformatio szembenálló hatásától 1783-ig terjed, melynek első részét a szerző *gyanúsítások korának* nevezi a Wesselényi összeesküvés ügyében Pápán tartott nyomozások és tanúkihallgatásokról, melyeknek áldozatává lett a főiskola igazgató tanára, *Kocsi Csörgő Bálint* 1671-ben. A második rész az *üldöztetések kora*, mely 1718 évtől kezdődik s azt a 34 évet foglalja magában, melyet a pápai reformátusoknak a hatalmas katolikus földesurakkal szemben kellett folytonos küzdelemben átélniök; ebben a küzdelemben a hatalmasabb győzött s a reformátusok 1752-ben kiparancsoltattak Pápáról. Ezzel az évvel kezdődik a *száműzetés kora*, mely alatt a szomszédos Adás-Tevél nyújtott otthont a pápai egyháznak és iskolának. A 31 évig tartó száműzetésnek II. József 1783. márc. 29-én kelt rendelete vetett véget. A harmadik korszak, melyet szerző a régi iskola nagy termének bejárata felé illesztett márványtábla felirata után „*Ex cineribus reviviscit*”-nek nevez, 1784-gyel kezdődik midőn a pápai egyház, visszakapván elvett javai árát is, újra építkezni kezd. Ennek a korszaknak a kezdetén még a pápai egyházé volt a főiskola, de belátván, hogy nem képes azt fentartani, 1795-ben a *dunamelléki* egyházkerületet kérte, hogy ismerje el főiskolájának s „a *sárospataki és debreceni deákok által még el nem nyert legatiokat juttassa a pápai iskolának*” Eből a tervből akkor semmi sem lett, hanem a *dunántúli* kerület 1797-ben anyaiskolájának fogadja s ugyanezt teszi később, 1798-ban a *dunamelléki* is, azzal a sajátos határozattal, hogy minden egyház abból az iskolából kérhet legatust, a melyből neki tetszik. Megemlítjük, hogy 1801-ben a Pesten tanácskozó konvent megengedte a pápai iskolának, hogy diákjait nyári suplicatoria mind a 4 superintendentiába küldheti, míg a losonci csak a dunamelléki és dunántúliba, a miskolci a tiszamelléki, a szigeti pedig csak a tiszántúliba. A pápai iskolát csak 1804-ben ismerte el a konvent a debreceni és pataki iskolákkal egyrangúnak. Érdekesen ismerteti szerző azokat a küzdelmeket, melyeket a pápai egyháznak folytatni kellett azért, hogy a főiskolát Komáromba, illetőleg Székesfehérvárra ne vigyék át. Hiteles okmányokkal mutatja ki, hogy a Komáromba átvitt első ízben magok a tanárok: Márton István, Lácza József és Tóth Ferencz kezdeményezték, akik a pápai egyház consistoriumával folytonos harcban állottak, különösen a tanári fizetés miatt, a mely 1803-ban 300 frtból és 120 frt lakás-pénzből, vagy szabad lakásból állott s 1804-ben 600 frtra emeltetett, de lakáspénz többé nem adatott. Az egyházkerülethez és a felséghez is kérvényt intézett az egyház az áthelyezés ellen. Az elmérgesedő ügybe beleszólt a Tiszáninneni kerület is, a mely Sárospatakon hozott határozatával azt ajánlotta, hogy a székhelykérdés eldöntését bízzák az

egyetemes konventre, mely a pápai iskolát collegiumi rangra emelte. A pápaiak 6 évi húza-vona után mindenütt megnyerték kérelmüket, de a székhely kérdés miatt 1839—1847-ig újra erős küzdelmet kellett folytatniok, mert többszöri egyházkerületi szavazás után a kerület kimondotta a főiskolának Komáromba vitelét, de ezt a király 1847. máj. 4-ikén kelt rendeletével nem hagyta helybe. A harmadik küzdelem, mely ujabban folyt le, eléggé ismeretes mindnyájunk előtt. Részletesen ismerteti a szerző ebben a részben az iskola állapotát a Thun-rendszer alatt, úgyszintén a jogakadémia és tanítóképző intézet életét, valamint a theologia és gimnázium 1861 óta lefolyt eseményeit is. Nagy érdeme a műnek, hogy tüzetesen adja elő mindenik korszakban az iskola tanügyi és anyagi viszonyait is, jó magyaros nyelvezettel dolgozván fel a rendelkezése alatt álló adatokat. A szerző — derék munkájáért — méltán megérdemli az elismerést.

* **A kvalitatív érzelmek pszichológiája.** Irta dr. *Székely György* sárospataki tanár. Ára 2 korona. Sárospatak; kiadja Steinfeld Jenő. 1896. — 171 n. 8 r. l. — Egy nagy szakismerettel, széleskörű irodalmi tájékozottsággal írott, a felöltött körben a legkisebb részletekre is kiterjedő pszichológiai tanulmányt van szerencsénk üdvözölni a sárospataki akadémia bölcsészettanárának fentnevezett, kissé nehézkes című munkájában. Nálunk, hol ujjainkon el tudjuk számolni philosophiai íróinkat, hol máig sincs még a középiskolai oktatás színvonalánál magasabban álló, se eredeti se fordított psychológiánk, a mi más szavakkal azt jelenti, hogy a magyar irodalom mind máig nem igen vette még tudomásul a physiologiai psychológiának az utóbbi 20 év alatt tett óriási előhaladását, s hol még a psychológiai műnyelv is alig van kifejlődve, kétszeres örömmel kell vennünk, ha e szakban egy komoly, a tudományos irodalom színvonalán álló kísérlettel találkozunk, a mely ha nem nyújt is rendszeres psychológiát, de annak egyik ágát, az érzelmek tanát teljes részletességgel tárgyalja. Az érzelmek tana, szinte azt lehetne mondani, eddig a legjobban elhanyagolt ága volt a külföldi psychológiának is, a mi azonban érthető, mert előbb az ismeret és akarat, mint világosabb, határozottabb, előtérben állóbb, lelki jelenségek kötötték le úgy a mindennapi ember, mint a szaktudós figyelmét; utóbbi időben azonban, kivált a németek, a lelki élet érzelmi oldalát is mind behatóbb tanulmány tárgyává teszik, s a rendszeres műveken kívül külön monographiákban is tárgyalják, mint Lehmann, Ziegler, Nachlowsky. Ezek művei, elsősorban pedig Höfding dán philosophusnak lélektani kézikönyve, s mellette Wundt lipcsei tanár physiologiai psychológiája és egyéb e szakba vágó tanulmányai, bűvárlatai szolgáltak alapul szerzőnknek műve megírásánál. El kell ismernünk, hogy megbízható vezetőket választott, valamint azt is, hogy nem csupán receptive viseli magát szaktekintélyeivel szemben, hanem önálló nézetet is igyekszik magának alkotni a tárgyalt kérdésekről; egybeveti az egyes nézeteket s megbírálja azokat, részletesen kifejti, a mit azok csak odavetőleg említene meg, kiegészíti példákkal azok tételeit, és pedig e tekintetben elismeréssel kell megemlítenünk, hogy bőven veszi példáit a költészet s közelebbről a magyar költészet köréből is, valamint a művészetek köréből, a mi tárgyalásának komolyságát enyhíti s a nem szigorúan szakemberek számára is könnyebben élvezhetővé teszi. Műve három főfejezetre oszlik; az első az érzelemről és a többi tudatállapotokról (érzet, képzet, akarat stb.), a második az érzelmek speciális törvényeiről (vonatkozás, küszöb-törvénye stb.), a harmadik az egyes erkölcsi, vallásos, aesthetikai és értelmi (logikai) érzelmekről szól. Túlmenna a jelen ismertetés keretén, ha a fejezetek

egyes ű-ainak részletes ismertetésébe s esetleg bírálatába akarnánk bocsátkozni; elég legyen annyit mondanunk, hogy azok, mint fentebb említettük, gazdag anyagkészlettel, a mai tudomány színvonalán tárgyaltnak (bár a francia philosophiai irodalom figyelembevételét — a mely sok tekintetben gazdagította s helyesbítette volna az egyes kérdések tárgyalását — sajnosan nélkülözzük!), s egészben véve helyes eredményeket, vagy a hol vitásabb kérdésekről van szó: elfogadható nézeteket tárnak elénk. Itt-ott lehetne ugyan egyes pontok, nézetek, érvelések, példák ellen kifogást emelnünk, és pedig nem csak a különböző egyéni fel-fogás, különböző elvi álláspont alapján, hanem esetleg tárgyi szempontból is, de minek kicsinyeskedjünk, minek rójuk fel mindezt egy kezdő philosophiai tanárnál, ki épen e művével tisztességes bizonyosságát adta e szakban megválasztatása óta tett komoly tanulmányainak. Sokkal komolyabb kifogásunk van azonban a mű nyelve s külső alakja ellen; komolyabb, mert ezeket, mint kisebb-rendű hibákat, könnyebb lett volna elkerülni s mert ezek lépten-nyomon bosszantják az olvasót, sőt itt-ott nehézzé teszik a mű megértését. Nyelve egészben véve könnyed és világos, de nem mindenütt eléggé magyaros; s a németes íz nemcsak a németből fordított s eléggé bő számú részleteken érezhető, hanem saját előadásán is; annyira beleélte magát a német gondolkodási formákba, szólásmódokba, hogy a magyar szövegnél se tudott azoktól szabadulni. A mi a mű külalakját illeti, itt bámulatos sok a *hibás írásmód*; hogy az írónak vagy nyomdásznak tulajdonítsuk-e e gondatlanságot, nem tudjuk. Shakespeare neve 6—8-szor fordul elő s mindig *sch*-val; rosszul van írva a Wolff, Schopenhauer, Horwitz, Hyppokrates neve is; igen gondatlanul van igazítva a sok jegyzet, úgy, hogy ezekben az idegen művek idézete ^{9/10}-ed részben hibával ékes; a szövegben is minduntalan hiányzik a vonás és pont. Az idegen (latin) szók a leg-változatosabb, legrendszertelenebb orthographiával fordulnak elő, gyakran 1—2 sorral egymásután. Hibáztatunk kell, hogy előkelő philosophusokat, mint Spinoza, Locke, nem műveikből, hanem egy harmadrangú kézikönyvből idézi. A latin szokat nagyon bőven használja, s itt új szók gyártására is vállalkozik, a miket majd a jövő századok Bartalja, mint az újkori magyarság latin szókincsét fog összegyűjteni; ilyenek: primatusság, differentióldjanak, resultatódik, symmetriátlanul, a melyeket eddig nyelvünkhöz idomítva nem nagyon használtak. Egyszóval a mű nyelvére egy kis simítás még ráfért volna. A mű kiadója *Steinfeld Jenő* főiskolai nyomdász, a ki iránt — ha a sok sajtóhiba nem az ő terhére esik — csak elismerésünket fejezhetjük ki az anyagi nyereséggel nem nagyon kecsegtető vállalkozásért. — Mindazoknak, kik a komolyabb philosophiai kérdések iránt érdeklődnek, szívesen ajánljuk e művet, a mely — kivált utolsó részében, hol az egyes érzelmeket, azok keletkezését, lefolyását tárgyalja — a laikus olvasót is érdekelheti.

rs.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A félev vége felé járván bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseiket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni, s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az

előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

— **Gyászhir.** *Miklovicz Bálint*, hódmező-vásárhelyi ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, folyó hó 13-án, életének 65. évében, hosszas betegeskedés után meghalt. Közelebb bővebben fogunk életéről megemlékezni. Áldás emlékére.

— **Felső-szabolcsi esperessé**, b. e. Lukács Ödön utódává, a legközelebb felbontott szavazatok eredménye szerint, *Görömbey Péter* nagy-kállói lelkész, az egyházi sajtó egyik legbuzgóbb munkása, főiskolánk egykori kitűnő tanítványa, a jövő egyházának lelkes építője választatott meg 59 szavazattal 23 ellenében. Az érdem megtalálta méltó jutalmát. A választóknak és elválasztottak szívünk teljességéből gratulálunk.

— **Dr. Horváth Ödönt**, az eperjesi ev. ref. jogakadémia dékán-tanárát s Lapunk olvasó közönsége előtt is ismert nevű jogi szakíró ritka meglepetésben részesítették f. hó 15-én az ő hallgatói abból az alkalmából, hogy tanártársainak bizalma immár a 11—13-ik évre emelte őt a díszes dékáni tisztségre, a minek köszönheti az intézet jó részben mai felvirágzását s jó hírnévét. Alig, hogy a budapesti millenniumi ünnepélyekről s a pozsonyi érettségiről otthonjába tért, egy rendkívüli díszközgyűlésen üdvözölte őt a jogászok testülete s egy díszes emlék-albummal lepte meg szeretett vezérét. A collegium dísztermében folyt le az ünnepélyes aktus, mely nem egy jelenlévőnek könyeket csalt ki a szeméből. Az ifjúságnak dékánja iránti ez őszinte ragaszkodása s tanártársainak ez őszinte szeretete és becsülése képezi épen kulcsát az eperjesi jogakadémia folytonos gyarapodásának. Egyénisége nemes jellemvonásait, lan-kadatlan munkásságát s ritka társadalmi élénkségét igen híven ecsetelte Sárkány Béla ünnepi beszéde, Raisz A. alkalmi ódája s dr. Schmidt Gy. és Hörk J. üdvözlő szózata a collegiumi pártfogóság s a tanárkar részéről. A jogakadémia mellett főleg a jótékony nőegyesület s a Széchényi-kör az, mely az ő ritka sikeres munkásságának, előkelő, finom modorának s a közönség iránta való ragaszkodásának köszöni mai felvirágzását. Lapunk részéről is melegen üdvözljük őt díszes dékáni tisztségében s kívánunk neki még több sikert a jövőben kifejtendő áldásos tanári, írói és társadalmi működéséhez.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület**, mint múlt számunkban is említettük, július 6-án tartja újabb közgyűlését, mintegy folytatásául az április 11-én elnökileg feloszlott közgyűlésnek. Az elnöki széket ezúttal br. Bánffy Dezső miniszterelnök fogja elfoglalni. A tárgysorozatba most már nyíltan is fel van véve, a mit áprilisban az igazgató-tanács még nem mert nyíltan indítványozni: a theologiai képzés egységessé tétele, illetőleg a nagyenyedi theologia bezáratása (alapítványának Kolozsvárra való átviteléről bizonyára majd csak a jövő évi közgyűlés fog határozni). Másik nevezetes pont: intézkedés gr. Bethlen Gábor elnök múlt közgyűlési eljárása felett, melylyel a gyűlést feloszlatta; természetesen, mert ha el nem ítélik, meg nem bélyegzik, a világ még azt hihetné, hogy az elnök jogosan járt el! Hát ideje lesz sietni — a kolozsvári theologiai facultás megmentésével, míg nem késő, mert majd *üresen* találnak ég felé meredezni a palota büszke falai, s a tanárok üres padok előtt fognak praeclegalni. Az az intézet, mely szeptemberben dicsekedve hirdette világgá, hogy (az ügyes reklám s az ingyen konviktus segítségével, melybe olyat is fölvettek, a ki azt nem kérte) az összes református theol. intézetek közt legtöbb növendéke van, az év végével, meglehetősen leolvadt számú növendék-se-

regre tekinthetett: a 36-ból *húszan* maradtak, a többi évközben elszéledt. E húsz is, vagy legalább több a 20 közül, csak tisztességből maradt ott, restelve az elhagyott főiskolákba — a honnan rábeszélésre és vérmes reményektől elcsábítva elkívánczoltak — visszatérni, de úgy érezték ott magukat, mint valami *számkivetésben*. Ismételjük, ideje lesz az enyedi theológiát eltemetni, mert ha él, lenyüggözve is megtalálja buktatni a kolozsvári intézetet, a dolognak anyagi szempontból való sür-gős és égető voltát nem is említve.

— **Rövid felvilágosítás Ladányi úrnak.** Legyen szíves *mélyen tisztelt* kartárs úr tudomásul venni, hogy én a kassai harangok ügyében nem védekeztem, mert vád sem volt, hanem egyszerűen a tényállást adtam elő, melyből minden *elfogulatlan* ember beláthatja, hogy én, mint lelkész ez ügyben megtettem kötelességemet. Az oly állításokat tehát, hogy „álláspontomnak légből kapott alapja van”, hogy „sophismát kergetek”, hogy „túlléptem a határt, a tilalomfát” *határozottan visszautasítom*; lelkési eskümről pedig Istenemnek, lelkiismeretemnek és előljáróimnak vagyok felelős, de semmi esetre sem L. úrnak, *ki egyáltalában nincs jogosítva*, hogy engem, vagy bármely lelkészársamat eskünkre hivatkozással számoltasson és leckéztessen. Arra pedig szeretettel kérem L. urat: ne akarjak jobban tudni nálunk, hogy mit és hogy kell csinálni, a kassai egyházban és presbyteriumban; legalább mi innen Kassáról nem akarunk tanácsot adni a nagy-tarnai presbyteriumnak az ottani teendőkre nézve. Az egyházmegyeről és kerület-ről szintén feltesszük, hogy tudja minden teendőjét és kötelességét, még ha mi nem figyelmeztetjük is. De egy jó tanácsos még is szolgálunk L. kartárs úrnak. Mi itt Kassán meleg fürdő után mindig hideg zuhanyt szoktunk venni, mert különben a fejünkbe menne a vér. Próbálja meg azért kartárs úr a meleg fürdő után a hideg zuhanyt, meglátja, hogy sokkal jobb a kettő együtt, mint csak az egyik magában.*

Révész Kálmán.

— **A protestáns középiskolák kormány képviselőinek kinevezési rendszerét** erős hangú cikkben támadja meg a „Nemzeti Iskola” 23-ik számában dr. Decséri. Az 1883. évi XXX. törvénycikknek arra a pontjára hivatkozva, a mely kimondja, hogy a miniszteri megbízottak lehetnek akár a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kebeléből, akár a tankerületi főigazgatók, akár *más szakértők*, kiket a miniszter saját belátása szerint jelöl ki, — elítéli azt az eljárást, mely szerint a protestáns iskolák érettségi vizsgálataira kormányképviselekül olyan theologiai és jogakadémiai tanárok neveztetnek ki, kik a középiskolai intézményben és pedagógiai eljárásban sem benne nem élnek, sem gyakorlati tudásukkal felbők nem emelkednek. Ezek a tanítás anyagának, a nevelő-eljárásnak és eredménynek ítélő bírái nem lehetnek. Különben is képesítés dolgában sem állanak a jog és theologiai tanárok a középiskolai tanárok felett. Ha nincs a hazai két egyetem bölcsészeti karában elég, kormányképviseletre valóban hivatott tanár — mondja a cikk írója — akkor ott vannak a középiskolák igazgatói, ott vannak a — mondjuk — 20 éven túl működő, tehát tapasztalásban gazdag középiskolai tanárok, ezeket bízta meg a miniszter a kormány képviseletével. Ezeket a dolgokat mi is elmondtuk már egy ízben lapunkban, ha nem ilyen hangon is.

— **A budapesti tudomány-egyetemen** az 1895/6 év első felében 4407, a másodikban 4039 hallgató volt: be-

jegyezve. Ezek közül az első félévben hittanhallgató volt 77, jogász 2830, orvostanhallgató 832, bölcsészethallgató 505, gyógyszerész növendék 123. A második félévben volt hittanhallgató 75, jogász 2584, orvos-növendék 794, gyógyszerész-hallgató 105. Vallásra nézve: rom. kat. 1893, g. kat. 109, gör. kel. 169, ág. ev. 498, ev. ref. 513, unitárius 11, zsidó 1304. A második félévben r. kat. 1732, g. kat. 103, gör. kel. 156, ág. evang. 375, ev. ref. 474, unit. 7, zsidó 1193. Ezeket az adatokat ismerve, nem jogosult-e azoknak a felszólalása, a kik az egyetemi ifjúság *szűzmáriás* zászlójának a rom. kath. templomban történt felszentelésén megbotránkoztak?!

— **A középiskolai tanárképzés reformja.** A tanárképző-intézettel kapcsolatos gyakorló gimnáziumnak a középiskolai tanárképzés újjászervezése tárgyában kidolgozott és a bölcsészeti kar által is elfogadott javaslata e napokban került az egyetemi tanács elé, mely azt a közökt. miniszterhez fogja felterjeszteni. A javaslat főbb pontjai a következők: A budapesti m. kir. tudomány-egyetem bölcsészeti karán *tanárképző testület* szerveztetik, avval a megbízással, hogy tekintettel a középiskolai tanári képesítés követelményeire, megfelelően gondoskodjék a nyilvános előadások tervszerű rendjéről és a jelöltek személyes készségét biztosító értekezletek és gyakorlatok célszerű vezetéséről. A testület tagjai mindazon *főiskolai* tanárok, a kiket a közökt. miniszter valamely tanulmányág egyetemes vagy részleges képviseletével megbíz. A testület élén a közökt. miniszter által kinevezett igazgató áll. A testület a tanárképzés közös és elágazó feladataihoz képest három osztályra oszlik, még pedig két szaktudományi, u. m. 1. *irodalmi és történeti*; 2. *mathematikai és természettudományi* és 3. *pedagógiai osztályra*. Minden szaktudományi osztály tartozik gondoskodni arról, hogy évenként oly bevezető (encyklopädikus) előadások tartassanak, melyek az egyetemre lépő ifjút kellőképen tájékoztatásuk választott szak tanulmányának feladatai és módszerei körül és intézkedni, hogy a szakosztálybeli tagok egyetemi előadásainak sorában rendes két vagy három évi időszakban fel legyen karolva a középiskolai tanárképzés követelte tanulmányoknak minden fő ága oly irányban és terjedelemben, hogy a tanárságra készülő tudányszakuk alapelveit és főbb tanait rendszeres összefüggésükben az egyetemi évek alatt előadások alapján is megismerhessék. Megállapított előadásaival kapcsolatban a tanárképző testület minden tagja köteles olynemű gyakorlatok és értekezletek vezetésére, melyek elősegítik a jövő tanárok jártasságát tanulmányuk alkalmazásában és ügyességüket a tudós munkásság segédeszközeinek felhasználásában. Ez értekezletek és gyakorlatok főképen az egyetemi tanulmányozás első két évének szükségleteit tartják szem előtt és mintegy alapvetésül tekinthetők a tudományos szemináriumok önállóbb tevékenységéhez. Mindenik szaktudományi osztály évenként a tanév vége felé meghatározza az egyetemi előadásokat, melyeket tagjai a következő év mindkét felében a tanárképzés tekintetéből tartani szándékoznak, valamint a megfelelő gyakorlatok és értekezletek tárgykörét, melyek vezetésére vállalkoznak; majd netaláni összeütközések elhárításával a testület a tanév befejezte előtt közzéteszi hivatalosan. A tulajdonképeni pedagógiai gyakorlat megszerzésére, különösen a középiskolai oktatás módszeres kezelésének elsajátítására továbbra is a tanárképző gyakorló főgimnázium szolgál, mint a pedagógiai szakosztály kiegészítő része. A törvényhozás által a tanárképzés céljaira megszavazott ösztöndíjakat a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanárképző testület előzetes meghallgatásával, illetőleg indítványára

* R. K. barátunk kívánságára „változatlanul” közöltük.

adja, rendszerint a tanulmányozás egész folyamára, s azon túl is, míg az ösztöndíjas alkalmazást nem nyer, de azzal a kikötéssel, hogy az illető tanulmányainak köteleességszerű teljesítésén felül, rendes időben, a tanárképesítés követelte vizsgálatokat is illőképen megállja.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A jövő iskolai évre akadémiai és közigazgatóvá *Radácsi György*, jogakadémiai dekánná *dr. Finkey Ferencz*, theol. akadémiaiá *dr. Tüdös István* választatott meg. — Az érettségi vizsga *Tóth Dániel* ig. tanácsos, mint h. elnök elnöklete alatt s *dr. Ballagi Aladár* budapesti egyetemi tanár kormányképviselőse mellett f. hó 17—19 napjain folyt le. Az írásbeli vizsgálaton elesett 1, a szóbelin egy évre kettő, két hónapra 6. Jelesen érett lett kettő.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *R. K.* Kivánságod szerint cselekedtünk. A közvélemény a harangok megszólalását követeli — ez kétségtelen. Azok a bizonyos következtetések nagyon koraiak. A volt szerkesztő jól tudja, hogy egy megszabott területen nem lehet egyszerre sok úrnak szolgálni. Az olvasóablak ügye nálunk nem harmadrendű kérdés. Sőt inkább. — *K. B.* A nyomást megkezdtek s igyekeznek vele — ígéret szerint, a mennyire csak lehet. Rajtam nem fog a dolog megakadni, ha istennek is úgy tetszik! — *T. B. Marilla.* Régen kiszedve áll, de nem juthatunk vele sajtó alá. Türelmet kérünk. — *Ifj. Sz. I.* Késik, de sorát ejtjük. Az „altera pars”-nak jogai vannak. — *U. B.* Köszönet érte. A legközelebbi számban világ elé kerül. — *J. J.* Isten hozta, habár a Szent Mihály lován. Erre számunkra már későn érkezett. — *R. G.* A nyomdában van. — *M. F.* A viszontválaszra még nem tudunk helyet szorítani. Ez azonban ne tartoztassa vissza egyebektől! — *R. K. B.* — *A.* A könyvismertetéseket várjuk. — *R. Gy.* Most már a Tárca meg fog nyitni s elsőnek vagy előjegyezve.

Pályázat.

A mezőtúri államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy német-magyar nyelvi tanszékre.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, a kijelölt tanszékre képesített okleveles tanárok, vagy tanárjelöltek; a megválasztott tanár az országos nyugdíj-intézetnek kötelezett tagja lesz.

A rendes tanár fizetése 1200 frt és 200 frt lakpénz az egyház pénztárából évnegyedi előleges részletekben. A folyamatban levő államsegély teljes folyósítása s a szerződés megkötésével 1600, 1500, 1400, 1300 törzsfizetési fokozatok is életbe lépnek, hova szolgálati éveik és sikeres működésük után lépnek elő a tanárok. Ugyanezen szerződés értelmében 5 ízben, 100—100 frtos ötéves korpótlék is illeti a tanárokat. A helyettes tanár fizetése 800 frt, szintén negyedévi részletekben.

Pályázók folyamodványaikat f. évi július 10-ig az igazgató-tanács elnökéhez nyújtásuk be. E folyamodványukban életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyaik, képesítésük, eddig netalán alkalmazásuk okmányokkal igazolandók.

A megválasztott tanár egy évi sikeres működés után állandósíttatik; hivatalát szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Mezőtúr, 1896 június 13.

Dr. Ádám Sándor,

Lukács Dániel,

1—2 főgondnok.

lelkész, igazgató-tanács-elnök.

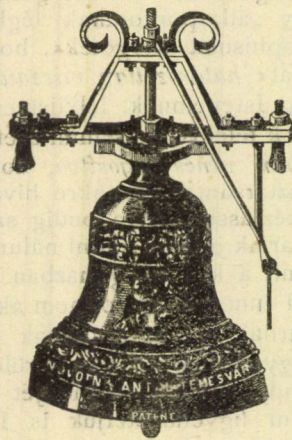
HIRDETÉSEK.

5—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, ujabbr modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvódik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitétetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálak.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémemet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságu, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlóc,

László Sándor

harangöntő.

11—12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.